

КЫРГЫЗСТАН ЖАШТАРЫНЫН АРАСЫНДА УЛУТТАР АРАЛЫК ТОЛЕРАНТТУУЛУКТУ ЖАЙЫЛТУУ

Кыргызстанды жаштардын мамлекети деп атоого болот, анткени Кыргызстандын туруктуу калкынын саны 2008-жылдын 1-январындагы абалы боюнча 14-34 жаш курактагылар 2 млн. 49 мин адамды же калктын жалпы санынын (5 млн. 224 мин адам) 39% ын түзөт. Жаштардын үчтөн экиси айыл жеринде жашайт, үчтөн бири шаардыктар, аялдар менен эркектердин катышы болжол менен бирдей. Калктын курамында жаштардын салыштырма салмагы региондор боюнча эч айырмаланбайт. Демографиялык жактан алганда эң «жаш» шаар Ош шаары (43%). Ош, Жалал-Абад жана Баткен облустарында жаш калк 40%, Бишкекте 39%, Чуй, Талас, Ысык-Көл, Нарын облустарында – 38% ды түзөт. өө

Ушундай жаштардын мамлекети болгон Кыргызстанда сексенден ашык улуттун өкүлдөрү жашайт. Бардык жаш респонденттердин ичинен 75% кыргыздар, 12% өзбектер, 6% орустар, башка улуттун өкүлдөрүнүн респонденттери 7% түздү. Алардын ичинен 40% жакыны окуучулар жана студенттер, 48% ар кандай иш чөйрөсүндө, анын ичинде үй чарбасында иштегендер, 12% иштебейт же окубайт.

Мындай шартта мамлекеттин негизин түзгөн эл катары өз баалуулуктарыбызды, маданий өзгөчөлүктөрүбүздү сактоо менен катар эле башкалардын улуттук, диний, дүйнөтаанымдык мамилелерине толеранттуу мамиле кылуу максатын талап кылат. Улуттар, диндер, адамдар ортосундагы диалог өзүбүздүн дүйнөтаанымыбызга башкалардын көзү менен кароого негиз түзөт. Бул өзүбүздү дагы жакындан таанууга мүмкүндүк берет.

Ушундай маселелердин негизинде 1995-жылдын 16-ноябрынан тартып ЮНЕСКОнун демилгеси боюнча бүт дүйнө коомчулугу толеранттуулуктун бүткүл дүйнөлүк күнүн белгилеп келебиз.

Толеранттуулук, латын тилинен алганда, көтөрүмдүүлүк, сабырдуулук дегенди түшүндүрөт. Толеранттуулук - адам баласына эн керектүү сапаттардын бири.

Толеранттуулук – моралдык сапат, ал өзүнө төмөнкүлөрдү камтыйт:

- өзүнүн сезимдерин башкара билүү;
- ар кандай тоскоолдуктарга жана күтүлбөгөн кырдаалдарга карабастан, коюлган максаттарга жетүүгө болгон ишенич;
- ички жана тышкы каршылыктарга карабастан, тандап алган идеяларга жана принциптерге берилгендик;
- кырдаалга акыл-эстүү баа берүү;
- чындыкты адамдарга чыдамдуулук менен ынанымдуу түшүндүрүү.

Адамдын ой жүгүртүүсү канчалык кенен болсо, ал дүйнө, башка адамдар жана маданияттар жөнүндө көбүрөөк билет, адамдардын ортосундагы айырмачылыктарга тоскоолдук менен мамиле кылат. Андай айырмачылыктар абдан көп: адамдын өңү-түсү, улуту, диний ишеними, жынысы, тили, дене абалы, таанымы ж.б.

Өз ара сыйлашуу дал ушул айырмачылыктарга болгон сыйдан башталат. Бизди курчаган адамдардын баары эле бизге жага бербешти мүмкүн, сабыр кылуу,

ажырымдан чыр-чатак үчүн шылтоо кылбоо - заманбап адам үчүн зарыл белги. Бир өлкөдө телчигип келаткан ар кыл элдердин тили менен маданияты кайталангыс колоритти түзөт жана ошол өлкөнүн атмосферасына таасир этет.

Ушунун негизинде 2010-жылдын башында азыркы «Кыргыз Туусу» гезитинин редактору Бакыт Орунбековдун демилгеси менен Ош шаарында Фергана өрөөнүндөгү адамдардын, улуттардын ортосундагы толеранттуулукту арттыруу максатында конференция уюштурган.

Бирок айрым улуттун өкүлдөрү бул конференцияга катышуудан баш тартышты. Көп өтпөй Ош коогалаңы жана улут аралык бир канча кагылышуулар коомчулукка кызуу талкуу жаратууда. Мисалга алсак, Чуй обласындагы Маевка айылдык мектебинде 25-декабрь күнү балаты майрамында кавказ бийин бийлегиси келген кыргыз өспүрүмдөрү менен кавказ улутундагылардын ортосунда чыр чыккан. Мектептин аймагынан чыккандан кийин, мушташтын катышуучулардын саны көбөйүп, айылдын четинде уланган. Мындан көп өтпөй, 2012-жылдын 2-январында Сокулук районундагы Жаны-Жер айылындагы кыргыздар менен даргин улутундагы адамдардын ортосунда кагылышуу болуп өткөн.

Дагы бир мисал: 2011-жылдын 29-декабрында Баткен облусунун Лейлек районунун Андарак айлындагы кыргыздар менен тажиктердин ортосунда кагылышуу болуп өттү. Жаңы жылдык майрам алдында дүкөндөн чыгып келе жаткан окуучулардын бирөөсү тайгаланып, машинанын капотун колу менен таянып калган. Музга тайып жыгылбайын деп сактанган баланын кыймылы урушка себепчи болгон. Кыргыз улутундагы 3 мектеп окуучусун тажик улутундагы орто жаштагы адамдар ур -токмокко алышкан. Натыйжада, жабыр тарткан балдардын бири катуу жаракат алып ооруканага жеткирилген. Ал эми тажиктер жаракат алгандарды ооруканага жеткирип, кечирим сурамак турсун, керек болсо кыргыз чиновниктерин дагы сатып алабыз деп айтышкан. Тажиктерди милиция кызматкерлери райондун борбору Исфанага алып кеткен учурда, жаалданган миңге жакын тажиктер топтолушуп, укук коргоо кызматкерлерин коркутуп, кайрадан чыгарып кетишкен. Маалымат сайттарынын бири кайсы бир министр телефон чалып, тезинен бошотушун талап кылган деген маалыматты жазып чыгышты. Жогорку бийлик, күч органдарынан жардам болбогон соң, жергиликтүү эл өз күчү менен адилеттүүлүк орнотуга камынышкан. Беш жүздөй кыргыз, минден ашуун тажик улутундагылар чогулуп, өз ара чатакты чечүүгө киришкен. Натыйжада, айылдагы бир нече үйлөр, дүкөндөр, 1 автоунаа өрттөлүп, дагы эки үйгө өрт жабылаарда токтотулган. Облус губернатору жана жергиликтүү аксакалдардын күчү менен жаңжалды тынчытышкан. Ал эми чыр-чатактардын алдын алуу үчүн өкмөт олуттуу чечимдерди кабыл алып жатабы? Кыргыз жаштарынын улуттар арасында толеранттуулукту жайылтуу иштери боюнча кандай иш чаралар өткөрүлүп жатат? деген суроолор пайда болот.

2012-жылдын июнундагы өрттөрдөн жана талап-тоноолордон кийинки кыйынчылыктарга карабай, мамлекет башчылары Ош Кыргыз драмалык театрын, Бабур атындагы Озбек драмалык театрын, Ош шаарындагы филармонияны ондоп түзөштү. Ушул эле шаарда Алишер Навоинин эстелиги кайра жаңыртылды.

Ал эми Андарак айылындагы улут аралык аралык конфликттер боюнча Жогорку Кенеште түзүлгөн депутаттык комиссиянын жетекчиси депутат Төрөбай

Зулпукаров айылдагы эки улуттун өкүлдөрү менен жолугуп, түшүндүрүү иштерин жүргүзгөн.

Ушундай түшүндүрүү иштери көп болуп, диаспора жетекчилери өздөрүнүн атайын программаларын даярдап, ар бир улуттун каада-салтын, маданиятын сыйлап, бири-бирин урматтап, ар кандай салтанат, майрамдарды көп-көп уюштуруп, ортодогу достукту бекемдөөгө кадам таштаса, чоң-чоң жетишкендиктерге жетебиз.

Дал ушундай иштердин аркасы менен чыр-чатактардын кесепеттерин жоюуга болот болуш керек деп ойлойм.

Билим, объект жана инфраструктура гана эмес, бардык улуттардагы адамдардын ортосундагы ар кыл деңгээлдеги өз ара сыйлашуу, ишенүү да калыбына келет.

Кыргыз жаштары улуттар аралык толеранттуулукту арттыруу менен эле бирге кыргыз элинин намысын бекем кармап, чет өлкөдө болсо да кыргыз деген атын өчүрүшпөйт, мисалы, Тюмендеги кыргыздар. Тюмень аймактык коомдук «Биримдик» кыргыз диаспорасы бирикмеси 2009-жылы 16-майда ачылган. Ошондон бери бул диаспораны Канзада Сманова жетектейт. Тюменде үч миңден ашуун кыргыз жашайт. Баары эле жогорку билимдүү. Ал жерге турмуштун азабынан ар кайсы облустан келишкен. Окууга тапшырып, студент болгондор да көп. Диаспоранын негизги максаты – мекендештерге юридикалык жактан жардам берүү жана кыргыз тилин, дилин, үрп-адатын, салтын сактоо, аны үйрөтүү. Ишемби, жешемби күндөрү кыргыздын салты, тарыхы, улуу инсандары жөнүндө ж.б. дагы көптөгөн темалар боюнча эки саатка созулган дарс окулат. Ишемби күндөрү 8-класска чейинки мектеп окуучулары, дем алыш күнү студенттер барат. Канзада эже төрт жылдан бери күн-түн иштеп, бир тыйын албай, улуттар арасында толеранттуулукту жайылтууга аракет жасап жана кыргыздар деп жан үрөп эмгектенип келет. Тюмендеги кыргыздарды элге таанытууга, маданиятын көтөрүүгө, мыйзамын сыйлоого үйрөтүп, жакшы шарттарды түзүп берген. Диаспора өкмөттөр аралык иш-чараларды өткөргөнгө жетишкен. Курманжан Датканын 200 жылдык мааракесине арналган иш-чараны төрт күн өткөргөн.

Жүз элүүдөн турган көп улуттуу аймакта жашап, татарларга, казактарга, орустарга үйлөнгөн кыргыз балдар көп. Кыргыз кыздары азербайжанга, өзбекке, татарга турмушка чыккан. Бул да толеранттуулукту жайылтуунун бир булагы болуп эсептелет.

Тюменде 25тен ашык диаспора иштеп, жылына 25тен ашуун майрамдар өткөрүлүп турат. Улуттар арасында ар кандай конкурс өткөрүлөт. Ар бир улут «Достук көпүрөсү» аттуу конкурста улуттук тамак-ашын, каада-салтын көрсөтө алат. Ыр, бий жагынан калбайлы деген тилекте «Ак шоола», «Байчечекей» аттуу хореографиялык бий тобун, «Биримдик» вокалдык-эстрадалык жана «Жетиген» тобун түзгөн. Адабиятка дагы жакшы көңүл бөлүнөт. 12-декабрда жаштарды чакырып, Чыңгыз Айтматовдун элесине арналган эскерүү кечесин жылына өткөрүп, кинолорун көрүшөт. Айтор, чет жерде жүрсө да кыргыздын атын даңктап, желегин бийик көтөрүп, жаш диаспора болсо да, көрүнүктүү диаспоралардан катарын толуктайт.

Кыргыз Республикасынын мыйзамы жаштарды «курактык мүнөздөмөлөрүнүн, социалдык абалынын өзгөчөлүгүнүн жана коомдук түзүлүш, тарбиясы менен аныкталган социалдык-психологиялык башка касиеттери менен

шартталган жыйындынын негизинде бөлүнүп турган социалдык-демографиялык топтордун бири» катары аныкталат. Саясаттын объектиси 14 жаштан 35 жашка чейинки курактык зор мезгилди камтыган. АОУБ коомдук саясаттын форматында даярдалгандыктан, аны даярдоонун жүрүшүндө ар кандай стейкхолдерлер (мамлекеттик органдардын жана Жогорку Кенештин, академиялык чөйрөлөрдүн, бизнес сектордун жана башка өкүлдөрү) менен жаштар маселесин талкулоо боюнча көп сандаган иш-чаралар уюштурулду жана өткөрүлдү. Ал жолугушуулар «Мамлекеттин жаштар саясатынын негиздери жөнүндө» жаны мыйзамды иштеп чыгууга көмөк көрсөттү, ал 2009-жылы 14-августта кабыл алынып, ага Президент тарабынан кол коюлду, анда «жаштар» категориясынын курактык чеги 28 жашка чейин төмөндөтүлгөн.

1995-жылы БУУнун Башкы Ассамблеясы кабыл алган, 2000-жылга чейин жана андан кийинки мезгилге жаштарга тиешелүү аракеттердин дүйнөлүк программасында жаштар бул - өнүгүү үчүн эн башкы адамдык ресурс жана бардык өлкөлөрдө социалдык-экономикалык өзгөрүүлөрдүн жана технологиялык инновациялардын маанилүү фактору экендиги баса белгиленди. Жаштар өлкөнүн негизги капиталын түзөт, ошондуктан коомдун жана мамлекеттин келечекте өнүгүшүн ага карата олуттуу мамиле аныктайт. Жаштар өзгөрүүлөргө тез жатыгат, анткени алар жигердүү, ыкчам жана консерватизмден оолак, жаштардын ушул сапаттары социалдык жана экономикалык реформаларды жүргүзүү мезгилинде өзгөчө маанилүү.

Жаштардын потенциалын толук жүзөгө ашыруу үчүн «баарлашуунун» туруктуу каналдары, анын ичинде улуттар арасындагы жаштардын маселесине карата ар кандай изилдөөлөрдү өткөрүү, жаштардын ар кандай сегменттерин, мисалы, окуган (мектеп окуучулары, студенттер) иштеген жана иштебеген жаштар, айылдык жана шаардык жаштар, уландар жана кыздар арасында толеранттуулуктун сегменттерин изилдөө аркылуу баарлашуу зарыл.

Тереңдеп бара жаткан дифференциация, а түгүл, биздин өткөндөрүбүзгө, азыркы көйгөйлөргө жана өнүгүүнүн артыкчыл жолдоруна, инновацияларга, ар кандай мамилелерге баа берүү боюнча ар кандай улуттук позициянын кагылышуусу бүтүндөй коомдун, ар кандай социалдык топтордун наркнасили системалуу изилдоо зарылчылыгын пайда кылат. Өзгөчө, буга социалдык-демографиялык өтө динамикалуу жана келечектүү жаштар кирет.

Кыргызстандын жаштары улуттар аралык толеранттуулукту жайылтуунун дагы бир булагы. Тынчтыкты жана өнүгүүнү талдоо процесси бул өнүгүү планын иштеп чыгуу каражаты, ал Кыргызстанда тынчтык жана өнүгүүнүн жалпы көз карашын биргелешип жана расмий түрдө иштеп чыгууга көмөк көрсөтөт. ТӨП процесси Кыргыз Республикасында бардык улуттагы жана бирдей денгээлдеги адамдарды бириктирет. Бул төмөндөн жогору карай жүргөн процесс, ал жерде адамдардын добушу жана тынчсыздануусу өнүгүүнүн улуттук же жергиликтүү пландарында эске алынат жана ага киргизилет. Бул процесс катышуучуларды жеке же конституциялык талаптардын чегинде гана ой жүгүртпөстөн, ошондой эле алар өз балдары үчүн түзүүнү талап кылып жаткан келечек жөнүндө ой жүгүртүүгө чакырат.

Өлкөнүн бардык жети облусунда жана Бишкек шаарында көптөгөн таламдаш жактардын чогуу катышуусунун принцибине негизделген ТӨПтун консультациялык семинарлары өткөрүлөт. Андан тышкары, Кыргыз Республикасынын Президентинин Администрациясынын экономикалык жана

социалдык саясат бөлүмүнүн демилгеси боюнча жаштардын катышуусу менен кошумча семинарлар өткөрүлгөн. ТӨПтун облустук консультациялык семинарлары жана кошумча семинарлар өткөрүлүп турат. ТӨПтун облустук консультациялык семинарларынын жана кошумча изилдөөлөрдүн учурунда алынган натыйжалар ТӨПтун улуттук иши боюнча түптөлөт, ал Улуттук конференцияда сунуш кылынат, ага Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн, жарандык коомдун, ЖМКнын жана эл аралык уюмдардын өкүлдөрү катышат. ТӨПтун процессинде алынган маалыматтарга жана улуттук конференцияда жетишилген консенсуска негизделип, Тынчтык жана өнүгүүнүн улуттук стратегиясы иштелип чыгат. Стратегияда өлкөдөгү жаңжалдардын жана туруксуз абалдын түпкү себептерин кантип жоюу, ошондой эле улуттук жана жергиликтүү деңгээлдерде чыңалууну, кагылышуу жана жаңжалдарды жөнгө салуу иш пландары иштелип чыгат. Эгер ушул иш пландардын баары толук иш жүзүндө аткарылса, мамлекеттин ичиндеги улуттар аралык тынчтык өз ордунда болот.

Ушундай иш-чаралардын негизинде Каракол шаарындагы «Кыргызстан Жаштар Кенеши» Кыргызстан жаштарынын улуттар арасында толеранттуулукту жайылтуу максатында өздөрүнүн иш-чараларын өткөрүп, талыкпай иштеп келишет.

Ар кайсы улуттагы жаштардын убактысын маданияттуу, кызыктуу өткөрүү спорт оюндарын уюштуруу. Бул үчүн спорт залдары жакшы абалда болгону оң. Анан дагы ар кандай мелдештер байма-бай уюштурулуп турушу керек. Мына ушул жаатта Кыргызстан Жаштар Кеңеши бир топ иштерди жасоого жетишти. Караколдо спорт мектебинин имараты, көлдүн жээгинде эс ала турган лагери толугу менен таланып, акырында сатылып кеткен. Алар ошол мектепти азырынча убактылуу болсо да өздөрүнө алды. Инвестиция тартып, жүздөн ашык лыжа алып келишти. Франциядан машыктыруучу келип, азыр ал жерде жүздөн ашык бала машыгат. Стадиондун жанына кичи футбол аянтчасын куруу үчүн долбоор жазышкан. Ага «Мегаком» 20 миң доллар, обладминистрация 300 миң сом берип, калганын өзүлөрү чогултуп, өз колдору менен курушту. «Ынтымак» футбол клубун түзүп, 200дон ашык бала чогултуп, алар менен иштеп, көптөгөн мелдештерге катышып жеңиштерге жетишүүдө.

Социалдык жактан муктаж болгондорго колдоо көрсөтүп, медициналык тейлөөнү жакшыртууга аракет кылып жатышат. Жаңы бала бакчалар курулуп, жаңы үйлөнгөндөргө жер тилкелерин берүү маселесинин үстүндө иштеп жатышат. Учурда «Dream Мечта» мүмкүнчүлүгү чектелгендердин бирикмеси менен бирдикте майып адамдарга реабилитациялык борбор ачуу долбоорунун үстүндө иштеп жатышат. Ушул Жаштар Кеңешинде аз улуттун өкүлдөрү иштесе да, өз убактыларын текке кетирбей, улуттар аралык толеранттуулукту жайылтуу иштерин жүргүзүп келет. Көптөгөн жаштар Жаштар Кеңешинин максатын билишип алардын катарына кошулуп, эл-жери үчүн кызмат кылышып, мамлекетибизге өз салымдарын кошуп келишүүдө.

Билим берүү тармагындагы улут аралык жаңжалдардын чыгышы бара-бара түшүндүрүү иштеринин аркасында өз калыбына келет. Жаш окуучулар убакыттын өтүшү менен маалымат булактарына кирип, баарын түшүнүп, толеранттуулуктун принциптерин колдоно баштайт. Ушундай процесстин негизинде коомдук турмушта, өз жамаатынын турмушунда жигердүү жана максатка багыттуу катышуу үчүн коом түзүлөт. Ал Кыргызстан жаштарынын улут арасында бири-бирине толеранттуу мамиле кылып, билимдин жана маданияттын

жогорку денгээлине көтөрүшүп, өз ара эс алуусунда уюштурууга жетишишет. Убакыттын өтүшү менен ал жаштар дагы мамлекеттин башкаруу системасына катышып, болуп өткөн конфликттерди эске алып, жаңы бир багытта иш алып барып, улут арасындагы чыр-чатактарды болтурбоого аракет кылышат. Ушул максаттарга жетиш үчүн азыркы учурдагы мамлекет башчылары, жазуучулар, этнопедагогдор, ата-энелер Кыргызстандын жаштарына туура тарбия берип, туура багытты көргөзүшү зарыл. Ошондой эле ар бир улуттун өкүлү кандай гана окуя болбосун, өзүн толеранттуу алып, туура чечимдерди чыгарып, туура багыттагы тыянакка келиш керек.

Ушул иштердин бардыгына толук жетиш үчүн көп-көп конференциялар уюштурулуп, мамлекет тарабынан жакшы көңүл бурулуп, бир максатты көздөп, улуттар аралык достукту чындап, биргелешип иштесе, мамлекет өнүгүп, өсүп алдыга жылат.

Адабияттар:

1. Кыргызстан: Ийгиликтүү жаштар – ийгиликтүү өлкө («БІ» мууну). // Шоокум журналы, 2011.